

ЗАГОЛОВОК У РОМАНАХ ВОЛОДИМИРА ЛИСА – ЯДРО ХУДОЖНЬОГО ПОЛОТНА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (45)

УДК 811.161.2'373.2 423

DOI: 10.24144/2663-6840/2021.1(45).110–117

Вегеш А. Заголовок у романах Володимира Лиса – ядро художнього полотна; кількість бібліографічних джерел – 15; мова українська.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню поетики заголовків художніх творів Володимира Лиса «Століття Якова», «Соло для Соломії», «Країна гіркої ніжності», «Острів Сильвестра», «Графиня», «І прибуде суддя», «В'язні зеленої дачі», «Діва Млинища», «Обітниця», «Стара холера».

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що в сучасному мовознавстві ще недостатньо вивчено функціонально-стилістичні можливості заголовків художніх прозових текстів відомих авторів. Тому, на наше переконання, вивчення власної назви – заголовка твору – потребує особливої уваги, а ґрунтовний аналіз заголовних лексем романів В. Лиса відкриває можливості для подальших узагальнень у царині відповідної лінгвостилістичної проблематики.

Наша мета – дослідження заголовка як «першого ключового знака», як «основної власної назви в художньому творі» на матеріалі романів В. Лиса. Наше завдання – дослідити семантико-стилістичну роль заголовків, визначити їхні функції в розкритті змісту творів.

З'ясовано, що заголовок у творах В. Лиса акумулює розгорнення сюжету разом з усіма літературними героями. Він нерозривно пов'язаний із художнім задумом автора. Досліджено семантико-стилістичну роль заголовків, визначено їхні функції (номінативну, інформативну, експресивно-апелятивну, рекламну т. ін.) в розкритті змісту творів. Установлено, що між заголовком і текстом є тісний зв'язок, який проявляється на логічному, структурно-композиційному та стилістичному рівнях.

Доведено, що заголовок – найголовніша власна назва твору, найважливіший «вузловий елемент змісту», «центр ономастичного простору твору». Досліджено характеристичний потенціал заголовків. Зосереджено увагу на особливості заголовків, де фігурують літературно-художні антропоніми – назви головних героїв. Такі заголовки виконують особливу роль – вони є знаками авторського виділення.

Дослідження назв романів В. Лиса дозволило дійти висновку про те, що у заголовках – кодування авторського задуму. У них сконцентровані різні конотації, вони розкривають тему та ідею твору, формують характери, впливають на читача, спонукають до прочитання та узагальнень.

Ключові слова: апелятив, заголовок, конотації, промовистість, семантико-стилістична роль, функції, характеристичний потенціал, художній текст.

Постановка проблеми. Авторська художня ономастика завжди викликала особливий інтерес у лінгвістів. З'являється багато досліджень, які стосуються літературно-художніх антропонімів та поетики заголовка художнього твору. Заголовок дає простір для роздумів і висновків. Ми знаємо, що заголовку в художньому творі належить істотна роль. У ньому сконцентрована ідея твору. «Саме специфіка заголовка зумовлює його надзвичайно важливе значення для художнього контексту. Назва твору містить інформаційний зміст, оцінний компонент, що сприяють розкриттю теми, ідеї, художнього задуму автора», – пише науковець Е. Боева [Боева 2019, с. 332]. Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що в сучасному мовознавстві ще недостатньо вивчено можливості заголовків художніх прозових текстів відомих авторів. Ґрунтовний аналіз заголовних лексем романів В. Лиса відкриває можливості для подальших узагальнень у царині відповідної лінгвостилістичної проблематики.

Аналіз досліджень. Про роль заголовків в українській літературі писали відомі науковці: Ю. Карпенко, М. Карпенко, Е. Боева, О. Немировська. Заголовок був об'єктом уваги Н. Веселової, В. Галич, Л. Грицюк, Т. Желтоногової, Л. Зеленко, О. Кульбанської, Т. Крупеньової, Г. Лукаш, С. Петрової, А. Попович, О. Тишковець, М. Торчинсько-

го, О. Траченко та інших. Заголовки привертали і нашу увагу. Ми досліджували назви творів М. Дочинця, В. Шкляра, А. Кокотюхи, С. Жадана, М. Гримич та ін. Цікавими в дослідженнях є мотивація заголовків, їхня семантика, роль у формуванні змісту, визначення функцій.

Наша мета – дослідження заголовка як «першого ключового знака», як «основної власної назви в художньому творі» на матеріалі романів В. Лиса. Наше завдання – дослідити семантико-стилістичну роль заголовків, визначити їхні функції в розкритті змісту творів.

Джерельною базою дослідження послугували прозові твори відомого сучасного українського письменника Володимира Лиса «Століття Якова», «Соло для Соломії», «Країна гіркої ніжності», «Острів Сильвестра», «Графиня», «І прибуде суддя», «В'язні зеленої дачі», «Діва Млинища», «Обітниця», «Стара холера».

Методи та методика. Методи дослідження зумовлені специфікою онімного матеріалу, який потребує системного підходу і використання традиційного описового методу і його основних прийомів: спостереження, інтерпретації та узагальнення. Функційне навантаження заголовків визначено методами контекстно-ситуативного, когнітивного, прагматичного та семантичного аналізу.

Вклад основного матеріалу. Назви творів сучасних українських письменників привертають увагу дослідників. Заголовки несуть у собі особливе семантико-стилістичне та експресивне наповнення. У заголовку – зміст твору. «Добра назва ніби вузлом зв'язує різні мотиви твору, її зв'язки з твором виявляються складними і багатошаровими. ...З одного боку, назва твору підказується самим його змістом, породжується його суттю, а з іншого – стоїть традиція, індивідуальні уподобання письменника, ті чи інші обставини, іноді просто випадкові» [Карпенко 2008, с. 30–31]. Тому письменники намагаються називати свої твори цікаво, щоб назва і притягувала, як магнітом, погляд читача, інтригувала, і спонукала до прочитання. Напевно, кожен автор довго виношує назву своєї нової книги, як і назви для своїх героїв. Літературно-художній антропонім розкриває характер персонажа, його роль у суспільстві, указує на національність, а заголовок акумулює розгорнутий сюжет разом з усіма літературними героями. Між заголовком та твором є нерозривні зв'язки. «І в назву виноситься найважливіша ланка, вузловий елемент змісту» [Карпенко 2008, с. 35]. Ми переконалися в тому, дослідивши твори В. Лиса.

Заголовок може виконувати низку функцій: номінативну (називну, мають усі заголовки); інформативну (подає інформацію про текст); відокремлювану (роздільну, виділяє заголовок від тексту); експресивно-апелятивну (виявляє авторську позицію, готує читача до сприйняття тексту); рекламну (привертає увагу читача) [Веселова 1998, с. 11–12].

Відомо, що фігурує три види заголовків (Н. Веселова, Т. Желтоногова, О. Тишковець, О. Траченко): заголовок-індикатор, заголовок-образ, заголовок-символ.

Заголовок-індикатори містять назву головного персонажа твору, вказівку на місце подій, на особливості жанру чи сюжетних ліній твору. У заголовках-знаках домінує конотативне значення. Образність досягається завдяки використанню різних видів тропів: епітет, метафора, метонімія, іронія, оксюморон. Заголовки-символи містять значну кількість інтерпретацій.

В. Лис – сучасний письменник, що подарував українському читачеві «Століття Якова», «Соло для Соломії» і низку інших романів. Ми з нетерпінням чекаємо його нових творів, насолоджуємося мовою, авторським стилем, переживаємо разом з героями. Усі романи В. Лиса мають своєрідні заголовки, у які вже закладено дуже багато інформації.

Найвідоміші твори В. Лиса «Століття Якова» та «Соло для Соломії» вже були предметом нашого зацікавлення, але ми досліджували роль літературно-художніх антропонімів у тексті. Хоча є дотичність цих теперішнього дослідження, адже в заголовках цих романів є антропоніми – імена головних героїв.

Те, що в назві твору фігурує ім'я головного героя, уже є важливим. Адже ми знаємо, що назва, як писав Ю. Карпенко, є «найголовнішою власною назвою художнього твору, центром його ономас-

тичного простору» [Карпенко 2008, с. 260]. Заголовок «містить інформаційний зміст» і «оцінний момент», що загалом «працює на тему, ідею, художній задум, виявляє потаємне, має декілька змістових шарів, указує на різні сторони твору, різні думки і оцінки письменника» [Карпенко 2008, с. 218], тобто на авторський задум.

«**Століття Якова**» В. Лиса – роман про сто років життя головного героя («Яків знав, що доживе до свого століття. Доживе. Мусить дожити» [Лис 2016, с. 229]). Тому, зрозуміло, століття й виноситься в назву твору. Яків пережив дві світові війни («Серед страшної кривавиці стоїть він, простий, тико й того що трохи грамотний поліщук Яків Мех, по вуличному Цвіркун. ...Він сам рушає посеред тої смертельної крутаниці, намагаючись вижити і втекти» [Лис 2016, с. 140–141]), колективізацію, соціалізм, виживає в незалежній Україні. Народився, працював, воював у різних державах на практично одній території. Його історія – це історія України ХХ століття.

Чому автор саме так назвав свого персонажа? Чи закладений якийсь інформаційний зміст у назві? На перший погляд видається, що назва просто ідентифікує персонажа, але коли починаєш вдивлятися в етимологію антропоніма, яку роль назва виконує посторінково, розумієш, що це не просто номінація. Тому читач-науковець прочитає твір кілька разів, по краплинках збирає ту інформацію, яка б могла розкрити хоч якусь частинку закладеного в літературно-художньому антропонімі.

В. Лис назвав свого героя звичайним християнським іменем Яків, котре походить із давньоєврейської мови й означає 'п'ята', 'він іде слідом' [Трійняк 2005, с. 413]. У християнському світі це ім'я було відоме як апостольське. Апостол Яків вшановується всіма християнськими церквами як святий-великомученик. Головний герой Яків Мех прожив нелегке життя, пройшов через багато випробувань, тому асоціацію з біблійним великомучеником, на наш погляд, не варто відкидати. Героїзм Якова проявився у виживанні й терпінні. Дуже влучно про це писав Я. Поліщук: «...тут радше маємо справу з героїчністю, що пов'язана з постійністю й тривкістю персонажа, з терпінням, яке гартує, проте не ламає його. Звідси слушність авторських алюзій стражденної долі: чи тоді, коли натякається на апостола Якова, чи тоді, коли виникає асоціація самого Ісуса Христа...» [Поліщук 2011, с. 90]. Отже, у назві твору – не просто ХХ століття, не століття, у якому випало жити Якову. 100 років – це переплетіння подій, людей, долі. У цьому столітті – дитинство, юність, зрілість, старість, його здобутки і втрати, любов і ненависть..., його важке життя. Назва твору має велике змістове навантаження. «Назва тим ліпша, чим більший шматок змісту твору, його духу і тональності вона виражає, чим більше в ній ліній зв'язку з твором» [Карпенко 2008, с. 34]. Назва головного героя – найістотніша, тому автор фіксує її в заголовку. Власне ім'я персонажа стало знаком авторського виділення.

У центрі уваги «Століття Якова» є звичайний чоловік-поліщук, «якого, як тріску, жбурляло по водах вийшло з берегів ХХ століття» [Забужко 20017, с. 6]. А роман «Соло для Соломії» – «історія цілого життя однієї неповторної жінки, якій було дано жити в неповторний час у неповторному місці. Майже ціле двадцять століття, прожите на Волині, дало добру нагоду для того, щоби існування не здавалося простим і нецікавим» [Прохасько 2019, с. 5].

Ім'я головної героїні, як і в «Столітті Якова», виносить в заголовок. Відомий ономаст Ю. Карпенко писав: «Якщо в художньому творі доречно виділяти ключові слова, то найголовніше із них слід шукати в назві» [Карпенко 2008, с. 259]. У центрі уваги буде не проста доля звичайної жінки-волинки Соломії.

Головна героїня має традиційне християнське ім'я Соломія. Ім'я давньоєврейського походження, що означає 'мир', 'спокій', 'благополуччя' [Трійняк 2005, с. 342]. Дівчина з мирним іменем дуже добра, спокійна, «привітна, всіхлюбна», «золота дитина». Це підтверджують роздуми матері Соломії: «Соломієчка навіть не вміє довго гніватися, а коли накоплює губки чи опускає очка, то робить це якось так винувато-безневинно, що мамі Соломії чи бабусі з дідусем, а то й братикам хочеться дочасно перепросити малу винуватицю, ...заговорити першими до цього синьоокого дива. Дива, що їм послане – долею, Господом, літом, лагідним вітром урожайної пори. ...Доброта, майже повна нездатність ображатися, дивний магнетизм, що йшов од сестрички, поступово обеззброював братиків» [Лис 2019, с. 32]. Як бачимо, первісне значення антропоніма в тексті спрацьовує. Але це ім'я має також значення 'світла'. Соломія була дуже красивою: «Про таке личко, як у Соломії, кажуть, що в молоці викупане та россою умите. ...Великі очі ставали все виразнішими, а головне – із світло-сірих небесними, синіми, наче дві великі волошки над маковими квітами цік» [Лис 2019, с. 29]. «Світло якесь виходить од цієї дівки, – не раз казала собі Павлова мати. – Як не над головою, то всередині його має» [Лис 2019, с. 143]. Радість героїні приносить нове світле почуття до Вадима: «І вона всі ці дні світилася, промінилася, висіювала...» [Лис 2019, с. 235]. Героїня випромінює позитивну енергетику. Вона щира з рідними, друзями. Мир та спокій асоціюються з ангелами та голубами.

Назви Соломка, Соломинка, Соломочка є похідними від апелятива солома. І автор не раз повертає до цього увагу. Не випадково в епіграфіях до роману йдеться про солону (тростину), яку легко можна зламати («Що ж можеш ти, надламана тростино?» Євген Маланюк). А скільки разів життя ламало Соломію, ставило на коліна! Так, вона тростинка, соломка, але горда і сильна, добра і світла. І могла вона багато що зробити. Коли Соломія спасла Руфину від безчестя, німець Ганс називає її Саломея: «Саломея! Ха і ще раз ха! Біблейське ім'я. Певно, та Саломея, що прагнула отримати голову Йоханаана, була не така вродлива» [Лис 2019, с. 67]. Він милується слов'янкою, її «гордою поставою,

навіть гнівним блиском блакитних диво-очей» [Лис 2019, с. 71]. Але сама Соломія знає, що її ангелом-охоронцем є та «Свята Саломея-мучениця, котра за віру християнську муки й смерть прийняла» [Лис 2019, с. 78].

Цікаво до тлумачення заголовка «Соло для Соломії» підходить В. Філінюк. Вона зазначає: «Цей заголовок можна тлумачити з кількох позицій. Перша – ім'я Соломія походить із давньоєврейської мови і має значення 'мирна'. Читач має змогу пересвідчитися, чи відповідає персонаж такому тлумаченню. Друга – фоностилістична гра слів 'соло' та 'Соломія', які перегукуються з латинським коренем 'сонце'. Третя – у назві роману використано музичний термін, який асоціюється з музикою, мелодією, піснею, виконаною однією людиною. Таким чином, роман присвячено жінці на ймення Соломія, її життєвій історії, що нагадує народну ліричну пісню» [Філінюк 2015, с. 706–707]. Пісню свого життя Соломія виконує сама.

Назва роману «Країна гіркої ніжності» налаштовує читача на те, що йтиметься про якусь країну – і ніжну, і гірку. Так через життя трьох поколінь однієї родини розкривається історія вже неіснуючої країни болючого жорсткого ХХ століття. Ця країна вкрала в маленької Дазі дитинство і юність. Ім'я героїні Даздраперма – своєрідний відголосок радянської епохи, коли більшовицька пропаганда «намагалася виробити власний пролетарсько-більшовицький іменник та запропонувати нові мотиви надання імен для дітей-немовлят» [Белей 2010, с. 77]. Про це говорить Віта своїй доньці Олесі: «– Бачиш, доню, твоя бабуся з того часу, коли дітям давали чудернацькі імена, – пояснила мама. – Хлопчиків називали Кімами або Віленами, що скорочено означало – Комуністичний інтернаціонал молоді чи Володимир Ілліч Ленін.

– Були ще Маркси й Енгельси, – озвалася бабуся, – А дівчат називали Тракторинами, Електринами, та Інтернами. Ще Сталінами. А мене назвали Даздраперма, що скорочено означає російською – «Да здравствует первое мая» [Лис 2017, с. 15].

На фоні різних періодів історії України автор малює історію життя жінок. Кожна з них проходить через різні випробування: Даз – донька «ворога народу» – пройде через інтернат, допомагатиме повстанцям; Віта пов'яже своє життя з кримінальним авторитетом; Олеся відстоюватиме незалежність України на Майдані, відчує кохання і зраду. Життя підносило їм сюрпризи, але були в ньому і радість, і щастя, і біль, була країна з гіркою ніжністю. Людське життя твориться на фоні історії епохи, тому поєднується загальносуспільне з індивідуальним. Справедливо зазначає Оксана Басан: «...доля цих жінок залежала від долі країни. Де ж знаходиться ця вигадана Країна гіркої ніжності? Можливо, її локація – це нічна душа, що прагне любові і одного разу обпікнись все ж так само прагне ззнати «гіркої ніжності». Або ж ця країна це і є Україна? Багатостраждальна, зраджувана, але кохана «понад усе» [Басан].

В інтерв'ю з Володимиром Лисом Світлана Дорош запитала про назву роману. Автор відповів:

«У романі є ще одна дівчинка, подруга Дазі в інтернаті, теж донька «ворогів народу», Санторина. Вона вигадала у своїй уяві «країну ніжності – аби «жити» у ній, бо так легше було терпіти приниження і біль. Але ця країна, як і вся історія України – з гіркотою, тому в кінцевому рахунку назва книжки саме така» [Дорош 2015].

Багато дослідників вважають, що назва твору має витікати з сюжету, основної ідеї, характеристик персонажів, тому має бути точною. Такою є назва роману «**Острів Сильвестра**». Важливі події в романі пов'язані з островом та філологом Сильвестром Васильчуком, котрий, «створячи життя як твір і твір як життя», «приплив на цей острів». Але є і друга лінія, що пов'язується з монахом Сильвестром Печерським («*Сильвестр Печерський, прозваний ще Сильвестром Слухняним, Сильвестром Покірливим, Сильвестром Праведним, був звичайним ценцем святого Успенського Києво-Печерського монастиря, що став пізніше лаврою, де провів майже все свідоме життя*») [Лис 2020, с. 205]. Є щось, не тільки дивне ім'я, що об'єднує цих героїв. Сучасний Сильвестр живе у власному світі – літературі, в іншому світі його чекає крах. Він відчужувався від реальності, як монах від суспільства: «*Я приплив на острів, людина без мети, яку сам у себе вкрав, без майбутнього, поза грою, яка закінчилася*» [Лис 2020, с. 39]. Як бачимо, дивний філолог і дивний (слухняний, благочестивий, покірний) монах. У назву роману закладено антропонім – ім'я головного героя. Доантропонімна основа імені спрацьовує в цьому романі. Ім'я Сильвестр походить із латинської мови і має значення 'лісовий' [Трійняк 2005, с. 338]. Монах йшов спасати зайців, Васильчук шукає усамітнення і його спасають зайці, а все відбувається на лісовому озері. Автор акцентує увагу на самотності кожного персонажа у світі (суспільстві) та пошуках ними сенсу буття.

Ті заголовки, до складу яких входить ім'я персонажа, просто виділяють його серед інших. Там, де відбувається заміна антропоніма загальною назвою, за словами Ю. Карпенка, «значно збільшується образний потенціал заголовка» [Карпенко 2008, с. 258]. Апелятив графиня не випадково ліг у назву роману «**Графиня**». У тексті йдеться про юну талановиту художницю Любов Смажук, котра намагається копіювати життя графині Венцеслави, що жила у XVIII ст. Проста сільська дівчинка за допомогою вчителя малювання Платона Лемещука стає відомою художницею. Вона втягується в інтриги кількасотрічної давнини, уявляє себе графинею, що вийшла з кріпаків і з погордою дивилася на сучасників. Любу зачаровує портрет графині, і вона намагається «...реконструювати те, що вже було колись, відчутти себе спадкоємицею (по духу, стилю, поведінці і т. д., аякже!) графині Ловиги Венцеслави (яке ім'я!). Я вибрала її, не свою долю. Через стільки літ після неї» [Лис 2018, с. 218]. Слава, «гордіня таланту» закутили голову героїні, усе це призвело до повного краху.

Цікавим є заголовок психологічного детективу «**І прибуде суддя**». Випускник Львівського юри-

дичного факультету Георгій Лашук їде працювати в маленьке містечко на Волині. Він завжди мріяв стати справедливим суддею. Але з його приїздом відбуваються дивні речі у Старій Вишні. Головний герой потрапляє в пастку і стає іграшкою в чужих руках. Суддя прибуває, щоб творити справедливий суд, але так складеться, що судитимуть його. Суддя виносить вирок іншим, але винен сам. Автор порушує питання про моральні категорії, нелегку роботу в юридичній сфері, а також про суддю всередині кожного з нас («*Але з кожним кроком старовишинської вулицею він розумів, дедалі більше і певніше, що єдиний справжній вихід у цьому житті – так само, як досі «жебрак», приходити на вокзал і чекати потяга, яким повинен приїхати до Старої Вишні суддя. Справжній суддя. Твій суддя*») [Лис 2019, с. 233–234]. Назва роману натякає на те, що жити потрібно по-божому, бо до кожного прийде суддя, доведеться відповідати за свої вчинки.

Майже всі герої роману «**В'язні зеленої дачі**» хоча б один раз, але були на зеленій дачі, яка належала першому секретареві райкому партії. Усі вони і стануть в'язнями цієї дачі. Але в назві фігурує барволексема. Чому дача зелена, чи пов'язано це з місцем розташування – сосновий ліс? Іноді в тексті знаходимо словосполучення лісова дача, що вже асоціюється із зеленим лісом, тим більше сосновим. Саме так дачу називав власник («*Зелену дачу? ... – Ха, зелену дачу. Була, була така, голубе мій. Точно, була. Так назвав її покійний господар району – Банчук Іван Данилович. А його, голуба, Принципалом позаочі й кликали*») [Лис 2019, с. 128]). Зелений колір дає надію, адже він – колір сподівання, весняного оновлення, радості. Він є кольором усього щасливого та прекрасного, повного надій, молодості. Таким щасливим, всемогутнім, молодим хотілося завжди бути першому секретареві. Дача бачила одних, що були загнані в глухий кут, інших, що на висоті слави потопали в морі розпуття. Дача згоріла, залишивши обвуглені тіла, але не вони були її в'язнями. Розрахунки в долі інакші. Колишній перший секретар райкому партії Іван Банчук, лікарка Таїсія, колишній економіст Юрко, а нині солідний бізнесмен Юрій стануть також заручниками цієї дачі – місця зла. Юрій Серєда відбудував «ідіотську» зелену дачу, а потім сам потрапив у пастку. Автор не випадково апелює до зеленого кольору, адже він асоціюється з надією, є барвою життя. І життя продовжується, бо осиротілою донькою Юрія опікуватиметься Таїсія. Тому назва роману є дуже влучною.

Роман «**Діва Млинища**» розповідає про дивне переплетіння долі мешканців села Загоряни, починаючи з половини XVII до XX ст. Але роман не названий іменем когось із різних поколінь родини Терещуків, а отримав назву «Діва Млинища». Млинище – частинка села Загоряни, яка була під опікою «білої жінки». За давньою легендою, її називали Дівою Млинища («*То ж ти, певне, Діву Млинища бачив... – Діву Млинища? Панас не міг уторопати. – Пречисту Діву? Діву Марію? – Не, синку... Діву нашого Млинища... Кутка нашого... І мати Юсти-*

на сказала, що од покійної бабусі свої почула – рідко, може раз на сто літ, являється перед людські очі тая Діва. Охоронниця їхнього кутка. ...Коли порятувати когось хоче» [Лис 2020, с. 22]). Панас впевнений, що в тяжкі хвилини йому на допомогу приходить Діва Млинища. Він називає її Білою Дівою. Вона з'являлася в білому одязі, доторкалася білою рукою в білому сні чи білому просторі. Асміне тлумачила йому, що «бачити білу жінку, котра не забирає з собою, а обіцяє зустріч у майбутньому, то означає, що він житиме довго, що є в ньому сила, яка оберігає» [Лис 2020, с. 71]. Діва Млинища допомогла знайти Остапа і Тетяну. Стара Марія Башиха просить допомоги в Діви, і «Діва чи доля таки допомогли». Парасці Явтушисі вона явилася «...у дивному довгому білому одязі. Наче б і не жінка, а якась світла пляма» [Лис 2020, с. 257]. Діва кликала жінку рятувати дитину, яка виявилася непотрібною Варці. Скептично до старих оповідок ставився історик Святослав Чижук, поки сам не побачив Білу Діву: «З усіх оповідей і легенд, які чув колись і за цей рік почув на Млиниці, найбільш таємничою і в той же час зрозумілою була Діва Млинища. Колективний витвір сільської уяви, у який, здається, тепер навряд чи хтось і вірив. Хіба старі люди, як мама. Гарна і сумна легенда про зниклу дівчину, котра час від часу з'являється, щоб допомогти людям. Чи, як оповідала одна бабця, змінити їхню долю. А ще мовби символ совісті його односельчан... Невже вона справді існує, Діва Млинища? Це ж суперечить усім реаліям... У нього теж видіння, галюцинація? Постає виразно біліє в полі» [Лис 2020, с. 361–362]. Діва Млинища, Біла Діва – це поєднання духовного (піднімається в небо) і чистого, доброго. Тут білий колір налаштовує людину на відвертість, самовіддачу, чистоту і повноту думок, має сприятливий вплив.

Символічною в романі «Обітниця» є не тільки назва коротенької вулиці всього на чотири будинки, але й назва роману. Обітниця – ‘урочиста обіцянка, зобов’язання, клятва’ [ВТССУМ 2005, с. 805]. Цікаво, що долі всіх мешканців вулиці тісно переплетені, усі вони давали свою обітницю. Вулиця Обітниця, об’єднуючи всіх героїв, сама стає персонажем. Відбувається персоніфікація («Вуличка Обітниця вдивлялася у зимовий вечірній простір. ...Обітниця мовчала» [Лис 2019, с. 206]). Бабця Петрина, якій не подобалася відновлена назва вулиці, каже: «А що таке Обітниця? Галичанське, а може, й польське слово. Я питала – ні старі, ні молоді його не знають. Колись так назвали вулицю. Колись і панам кланялися!» [Лис 2019, с. 178]. Але ця назва «дуже сподобалася своєю таємничістю і загадковістю Алі. Вона кілька разів навіть промовила в голос: «Обітниця! О-біт-ни-ця!». Смакувала це слово» [Лис 2019, с. 182]. Обітницю дають: дід Зосим («Він, Зосим, дав обітницю: у той день, коли вник закінчить університет, він і вручить йому свою колекцію» [Лис 2019, с. 37]); Богдан, що відбув повний термін ув’язнення за злочин, який не скоїв («А на початку Обітниці, не справжньої нової своєї обітниці, яку ще мав дати...» [Лис 2019, с. 78]);

Антон («І Антон дав собі обітницю, що таки ожениється із Зойкою» [Лис 2019, с. 91]; «Як приховувати той тягар од цієї дівчини, з якою поклав собі зустрітися, можна сказати, дав обітницю?» [Лис 2019, с. 125]); Ольга («Даю обітницю, що не втечу з Обітниці», – скаламбурила вона, і від цієї думки тінь усмішки з’явилася в кутиках її вуст» [Лис 2019, с. 334]; «Щастя, якого не могло бути. У ній визріло, стало обітницею й мусило стати хай якою гіркою реальністю назавжди рішення: нікуди вона з обітниці не втече. Ні – й з обітницею Дмитра. ... Ще раз дає таку обітницю й просить благословення, підтримки у древньої вулички Обітниці» [Лис 2019, с. 337]). Як бачимо, вулиця не просто переростає в образ, стає мешканцем, з яким можна поговорити, поцікавитися думками, але й стає символом, талісманом.

Роман «Стара холера» привабив не тільки сюжетом, цікавими персонажами, але й дивною назвою. Чому холера? І чому стара?

Апелятив холера, як не дивно, таким рефреном проходить через весь роман В. Лиса. Знаходимо дефініцію до слова рефрен: ‘У прозових творах – фраза, яка повторюється, щоб наголосити певну думку, звернути на неї увагу [ВТССУМ 2005, с. 1218]. Ми знаємо, що слова, які повторюються, найчастіше виражають головну думку твору або підкреслюють її, розставляючи акценти і привертаючи увагу читача до найголовнішого.

Назва роману В. Лиса «Стара холера» є своєрідним фразеологізмом, хоча слово холера не фіксується у фразеологічних словниках, а виводиться як галицизм. Не випадково В. Лис зосередив увагу на цьому фразеологізмі і назвав роман саме так. Ономаст Ю. Карпенко зазначав, що назва твору – головне слово, центр його ономастичного простору. «Назва акумулює в собі художній задум, ідейний зміст твору, становить його візитну карточку. Якщо шукати у творі найважливіше слово чи словосполучення, то ним, безперечно, треба визнати назву твору» [Карпенко 2008, с. 29].

У словниках знаходимо слово холера, але тлумачення до нього одне – ‘хвороба’, ‘епідемія’ [ВТССУМ 2005, с. 1568]. На Західній Україні це досить вживане слово, зараховують його лінгвісти до лайливих слів. Але В. Лис спростовує це, адже в нього холера – це той, хто пристає, прискіпливий, упертий. Холерником у нього є і старий дід, і жінка, і кіт (стара холера), і молода особа (холерочка), а в кінці роману виявляється, що холера – це любов, та, яка раз і назавжди. Зі слів Єви дізнаємося, що «стара холера – то любов, яка ніяк померти не здатна. Того й ходить по світу, людей зораблює. До кого у вічі заглядає, той довго жити буде, бо його душу насінням особинним засіває» [Лис 2019, с. 267]. Можливо, вона й має рацію, адже любов така давня, як світ, а світ наповнений вірусами, от і притягують ті віруси те, що їм до вподоби.

Висновки. Як бачимо, заголовки не тільки називають текст, але й мають індивідуально-авторське висловлювання про нього. Майже для всіх романів В. Лиса характерним є тісний зв’язок між заголо-

вком і текстом. Цей зв'язок із темою найчастіше реалізується через номінацію дійових осіб. У заголовках – кодування авторського задуму. У них скон-

центровані різні конотації, вони розкривають тему та ідею твору, формують характери, впливають на читача, спонукають до прочитання та узагальнень.

Література

1. Басан О. Рецензія на книгу «Країна гіркої ніжності». <https://www.booklya.ua>
2. Белей Л. Українські імена колись і тепер. Київ: Темпора, 2010. 128 с.
3. Боева Е. Функційна епістема заголовних комплексів у художньому мовленні Ольги Кобилянської. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Збірник наукових праць. Випуск 71. Частина II. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. С. 332–344.
4. Веселова Н. А. Заглавие литературно-художественного текста: дис... канд. филол. наук. Тверь, 1998. 236 с.
5. ВТССУМ. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Дорош С. Інтерв'ю з В. Лисом 10 листопада 2015 р. BBC – Україна bbc.com.
7. Забужко О. Направду добра книжка / Лис В. С. Століття Якова: роман; передм. О. Забужко. 4-ге вид., стер. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. С. 5–6.
8. Карпенко Ю. А. Заглавия произведений В. П. Катаева (Ономастические наблюдения). *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 259–266.
9. Карпенко Ю. А. Образный смысл слова, вынесенного в заглавие художественного произведения. *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 257–259.
10. Карпенко Ю. А. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 205–220.
11. Карпенко Ю. О. Назва твору як об'єкт ономастики (Переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 29–37.
12. Поліщук Я. Ревізії пам'яті: літературна критика. Луцьк: Твердиня, 2011. 216 с.
13. Прохасько Т. Кант для Соломії / Лис В.С. Соло для Соломії: роман; передм. Т. Прохаська. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. С. 5–6.
14. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
15. Філінюк В.А. Лінгвопоетика власних назв (на матеріалі роману Володимира Лиса «Соло для Соломії»). *Записки з ономастики*. Збірник наукових праць. Випуск 18. Одеса: «Астропринт». 2015. С. 704–716.

Джерела

1. Лис В.С. В'язні зеленої дачі: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 272 с.
2. Лис В.С. Графиня: роман. 2-е вид. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 224 с.
3. Лис В.С. Діва Млинища: роман. 3-тє вид. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 368 с.
4. Лис В.С. І прибуде суддя: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 240 с.
5. Лис В.С. Країна гіркої ніжності: роман. 3-тє вид. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 368 с.
6. Лис В.С. Обітниця: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 352 с.
7. Лис В.С. Острів Сильвестра: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 224 с.
8. Лис В.С. Соло для Соломії: роман; передм. Т. Прохаська. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 368 с.
9. Лис В.С. Стара холера: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 272 с.
10. Лис В.С. Століття Якова: роман; передм. О. Забужко. 4-ге вид., стер. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 240 с.: іл.

References

1. Basan O. Retsenziia na knyhu «Kraina hirkoi nizhnosti» [Review of the book “The Land of Bitter Tenderness”]. [/https://www.booklya.ua](https://www.booklya.ua) [in Ukrainian].
2. Belei L. (2010) Ukrainski imena kolys i teper [Ukrainian names then and now]. Kyiv: Tempora. 128 s. [in Ukrainian].
3. Boieva E. (2019) Funktsiina epistema zaholovchykh kompleksiv u khudozhnomu movlenni Olhy Kobylyanskoï [Functional episteme of title complexes in Olha Kobylyanska's artistic speech]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filolohichna*. Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 71. Chastyna II. Lviv: Lvivskiyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. S. 332–344 [in Ukrainian].
4. Dorosh S. (2015) Interviu z V. Lysom 10 lystopada 2015 r. BBC – Ukraine [Interview with V. Lys on November 10. BBC – Ukraine] bbc.com [in Ukrainian].

5. Filiniuk V.A. (2015) Linhvopoetyka vlasnykh nazv (na materialy romanu Volodymyra Lysa «Solo dlia Solomii») [Linguopoetics of proper names (based on the novel “Solo for Solomiya” by Volodymyr Lys)]. *Zapysky z onomastyky*. Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 18. Odesa: «Astroprynt». 2015. S. 704–716 [in Ukrainian].
6. Karpenko Yu.A. (2008) Obraznyi smysl slova, vynesennogo v zaglavie khudozhestvennogo proizvedeniya [The figurative meaning of the word in the title of the work of art]. *Literaturna onomastyka: zb. statei*. Odesa: Astroprynt. S. 257–259 [in Russian].
7. Karpenko Yu.A. (2008) Spetsyfika imeni sobstvennogo v khudozhestvennoi literature [The specifics of the proper name in fiction]. *Literaturna onomastyka: zb. statei*. Odesa: Astroprynt. S. 205–220 [in Russian].
8. Karpenko Yu.A. (2008) Zaglaviya proizvedeniya V.P. Kataeva (Onomasticheskie nabliudeniya) [Titles of works by V.P. Kataev (Onomastic observations)]. *Literaturna onomastyka: zb. statei*. Odesa: Astroprynt. S. 259–266 [in Russian].
9. Karpenko Yu.O. (2008) Nazva tvorcu yak ob'ekt onomastyky (Perevazhno na materialy tvorchosti Mykoly Bazhana) [The title of the work as an object of onomastics (Mainly based on the works of Mykola Bazhan)]. *Literaturna onomastyka: zb. statei*. Odesa: Astroprynt. S. 29–37 [in Ukrainian].
10. Polishchuk Ya. (2011) Revizii pamiaty: literaturna krytyka. [Memory revisions: literary criticism]. Lutsk: Tverdnyia. 216 s. [in Ukrainian].
11. Prokhasko T. (2019) Kant dlia Solomii [Kant for Solomiya] / Lys V.S. Solo dlia Solomii: roman; peredm. T. Prokhaska. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». S. 5–6 [in Ukrainian].
12. Triiniak I.I. (2005) Slovnyk ukrainskykh imen [Dictionary of Ukrainian names]. Kyiv: Dovira. 509 s. [in Ukrainian].
13. Veselova N.A. (1998) Zaglavie literaturno-khudozhestvennogo teksta: dys... kand. fylol. nauk. [Title of the literary text: Philol. Science dissertation]. Tver. 236 s. [in Russian].
14. VTSSUM – Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) (2005) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with additions)]. [Uklad. i holov. red. V.T. Busel]. Kyiv; Irpin: VTF «Perun». 1728 s. [in Ukrainian].
15. Zabuzhko O. (2016) Napravdu dobra knyzhka [Really good book] / Lys V.S. Stolittia Yakova: roman; peredm. O. Zabuzhko. 4-te vyd., ster. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub simeinoho dozvillia». S. 5–6 [in Ukrainian].

Sources

1. Lys V.S. (2020) Diva Mlynshcha: roman [Virgin of Mlynshche]. 3-tie vyd. Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia». 368 s. [in Ukrainian].
2. Lys V.S. (2018) Hrafynia: roman [Countess: novel]. 2-e vyd. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 224 s. [in Ukrainian].
3. Lys V.S. (2019) I prybude suddia: roman [And the Judge Will Come: novel]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 240 s. [in Ukrainian].
4. Lys V.S. (2017) Kraina hirkoi nizhnosti: roman [Land of Bitter Tenderness: novel]. 3-tie vyd. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 368 s. [in Ukrainian].
5. Lys V.S. (2019) Obitnytsia: roman [Promise: novel]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 352 s. [in Ukrainian].
6. Lys V.S. (2020) Ostriv Sylvestra: roman [Sylvester Island: novel]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 224 s. [in Ukrainian].
7. Lys V.S. (2019) Solo dlia Solomii: roman [Solo for Solomiya: novel]; peredm. T. Prokhaska. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 368 s. [in Ukrainian].
8. Lys V.S. (2019) Stara kholera: roman [Old Cholera: novel]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 272 s. [in Ukrainian].
9. Lys V.S. (2016) Stolittia Yakova: roman [Jacob's century: novel]; peredm. O. Zabuzhko. 4-te vyd., ster. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub simeinoho dozvillia». 240 s.: il. [in Ukrainian].
10. Lys V.S. (2019) Viazni zelenoi dachi: roman [Prisoners of the green country house: novel]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 272 s. [in Ukrainian].

TITLE IN THE NOVELS OF VOLODYMYR LYS – THE CORE OF THE ART CANVAS

Abstract. The article is devoted to the study of the title poetics in the fiction by Volodymyr Lys – “Jacob’s Century”, “Solo for Solomiya”, “Country of Bitter Tenderness”, “Sylvester’s Island”, “Countess”, “And Judge Will Come”, “Prisoners of the Green Cottage”, “Virgin of the Mill”, “Promise”, “Old Cholera”.

The relevance of our study is due to the fact that in modern linguistics the potential of the titles of the texts of fiction of famous authors is still studied insufficiently. Therefore, in our opinion, the study of its own title – the title of the work – requires special attention, and a thorough analysis of the title’s lexemes of V. Lys’s novels opens opportunities for further generalizations in the field of relevant linguistic and stylistic issues.

Our goal is to study the title as the “first key sign”, as “the main proper name in the work of art” on the material of V. Lys’s novels. Our task is to research the semantic and stylistic role of the titles, to determine their functions in revealing the content of works.

It was found that the title in the works of V. Lys accumulates the development of the plot together with all the literary characters. It is inextricably linked to the author’s artistic intent. The semantic and stylistic role of titles is researched, their

functions (nominative, informative, expressive-appellative, advertising, etc.) in revealing the content of works are determined. It is found that there is a close connection between the title and the text, which is manifested on the logical, structural-compositional and stylistic levels.

It is proved that the title is the most important proper name of the work, the most important “nodal element of the content”, “the center of the onomastic space of the work”. The characteristic potential of headings is investigated. Attention is focused on the features of the titles, which contain proper names of the literary heroes – the names of the main characters. Such titles play a special role – they are signs of the author’s selection.

A study of the titles of V. Lys’s novels allowed us to conclude that the titles encode the author’s intention. Different connotations are concentrated in them, they reveal the theme and idea of the work, form characters, influence the reader, encourage reading and generalizations.

Keywords: appellative, heading, connotations, eloquence, semantic-stylistic role, functions, characteristic potential, text of fiction.

© Вегеш А., 2021 р.

Анастасія Вегеш – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; anastasia.vehesh@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-0430-2447>

Anastasia Vehesh – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; anastasia.vehesh@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-0430-2447>